

## SZILÁGYI IMRE

### A romák Szlovéniában

A szlovén értelmiségiek figyelme a 19. század második felében fordult a romák felé. A nyelvész Franc Miklošič (Miklosich, 1816-1891) nemzetközileg is elismert szinten foglalkozott az európai roma nyelvjárásokkal felismerései közül igen sokat még ma is alapvetőnek ismer el a tudomány.<sup>1</sup> Janez Trdina (1830-1905) szlovén író nemcsak gyűjtötte a dolenjskói romák nyelvi anyagát, de össze is állított egy roma szótárt, amelynek anyagát egy karcolatában fel is használta. A Novo Mestó-i könyvtárban őrzik Ivan Koštial (1877-1949) nyelvész és folklorista roma szótárának kéziratát. A romakutatás következő jelentős állomása a ljubljanoi egyetem biológiai fakultásának és a gyermekklinika munkatársainak 1962-ben végzett közös vizsgálata, melynek anyagát *Izolati Ciganov in kalvinistov v Prekmurju* (Cigány és kálvinista izolátumok a Mura-vidéken)<sup>2</sup> címmel a ljubljanoi Nemzeti és Egyetemi Könyvtár (NUK) őrzi. A kutatásban részt vett néhány olyan szakember, akiknek munkássága a következő időszakban meghatározó volt. Így Vanek Šiftar 1970-ben megjelent *Cigani* (Cigányok), illetve Pavel Štrukelj *Romi na Slovenskem* (A romák Szlovéniában) című, 1980-ban kiadott könyvét a szlovén romológia megkerülhetetlen alapműveiként tartják számon a szakemberek. Šiftar könyve elsősorban a Mura-vidéken élő romák életét dolgozta fel, míg Štrukelj egész Szlovéniára kiterjedő kutatásokat végzett. Speciális szempontból vizsgálta a romák helyzetét Jože Zadavec *Zdravstvena kultura Romov v Prekmurju* (A Mura-vidéki romák egészségügyi kultúrája) című, 1989-ben kiadott könyve. 1991-ben jelent meg a ljubljanoi Nemzetiségi Kérdések Intézetének *A romák Szlovéniában* című gyűjteményes kötete,<sup>3</sup> amelynek tanulmányai - egy 1991. március 7-én megtartott kerekasztal-tanácskozás anyagai - széles körben vizsgálták a szlovéniai romák helyzetét, a betelepüléstől egészen az egyes romák lakta települések problémáinak felvázolásáig. A legújabb tudományos publikáció Mladen Tancer könyve,<sup>4</sup> amelyben a szerző, mielőtt rátérne a romák oktatásának problematikájára, a könyv terjedelmének mintegy harmadára kiterjedően összefoglalja a romológia és a romák helyzetét a világban és Szlovéniában.

### A romák betelepítése

Mi, romák már ezer éve élünk Szlovéniában, kezdi írását 1991-ben, az emberi és szabadságjogok szlovéniai fellángolásának évében egy roma értelmiségi.<sup>5</sup> A történeti forrásokra támaszkodó, elfogulatlanságra törekvő kutatók arra mutatnak rá, hogy a Keletről érkező romák a 11. század végén jelentek meg a Balkán-félszigeten. 1378-ban említi őket először a zágrábi püspök bírósági krónikája, 1387-ben pedig ugyanebben a forrásban szerepel egy ljubljanoi cigány. A szlovéniai archív anyag 15-16. századból származó irataiban jelenik meg először a cigány megnevezés. Az autochtonnak tekintett roma lakosság az ország három részében „telepedett meg”.

A Szlovénia déli, délkeleti, horvát határ menti részén, Dolenjskón, mindenekelőtt Novo Mesto környékén élő romákat, akik Boszniából érkeztek ide, horvát cigányoknak nevezik. Nyelvük archaikus elemeket is megőrzött, többeknek a határ horvát oldalán élnek rokonaik. Egyesek továbbvándoroltak nyugat felé, és Trieszt környékén állapodtak meg. Kötöréssel és ló-kereskedelemmel foglalkoztak.

A legnagyobb számban az egykor Magyarországhoz tartozó Mura-vidéken élnek romák, akik között a 19. század végén ilyen neveket találunk: Farkas, Horvat, Vajda Alias Nagy, Šarközi, Kakas stb. A kárpáti és oláh csoportból származók megőrizték nyelvüket, másik csoportjuk magyarul beszélt. A legtöbben kovácsok, zenészek,

alkalmi munkások, kosárfonók voltak, de tudunk kútfúrókról, köszörűsökről és vályogvetőkről is. A Mura-vidék északi részén élők Mária Terézia idején telepedtek be osztrák területről, egy részük a német szint csoporthoz tartozott, másik részük burgenlandi roma volt.

Szlovénia északnyugati részén, Gorenjskón a 17. században jelentek meg az írott forrásokban a nomád életmódot folytató színtek, akik Judenburgból, Villachból, Klagenfurtból húzódtak dél felé. Valamennyien zenész cigányok voltak, néhány letelepedett család kovácsmesterségből élt.

Ma az említett három területen a romák többé-kevésbé letelepültek. A roma települések azonban folytonos változásban vannak, egyesek növekszenek, mások csökkennek, sőt újak is létrejönnek, s találkozni még vándorcigányokkal is. A szlovéniai romák katolikus vallásúak, már az előző századokban is rendre megkereszteltették gyermekeiket, s a temetéseket is katolikus pap végzi. Ugyanakkor az esküvőket saját szokásaik szerint tartják meg, s az egyházi szertartásokon általában nem vesznek részt.<sup>6</sup> Az elmúlt húsz évben Jugoszlávia déli köztársaságaiból, elsősorban Koszovóból és Macedóniából sok roma költözött a nagyobb szlovéniai városok peremvidékeire, mindenekelőtt Ljubljánába és Mariborba.<sup>7</sup>

### **Demográfiai adatok és a jogi helyzet**

A romák pontos számát Szlovéniában is igen nehéz megállapítani. Az, hogy valaki romának vallja-e magát vagy sem, a magánügye, emiatt viszont a hivatalos népszámlálások adataiból meglehetősen nehéz kiindulni, hiszen a kérdező-biztosok előtt elég kevesen nevezték magukat romának: 1961-ben 282-en, 1971-ben 1284-en, 1981-ben 1435-en, 1991-ben 2293-an. Ehhez képest a legutóbbi népszámláláson 2847-en jelölték meg a romát anyanyelvükként. Azon községek szociális munkásai, amelyekben nagyobb számban élnek romák, 106 település lakói közül 1991-ben 5320, 1994-ben 5571 állampolgárt tekintettek romának, akik 1399 családban éltek. Azt nem sikerült kideríteni, hogy a romák számának fokozatos gyarapodása a születések számának növekedésével vagy a pontosabb nyilvántartással magyarázható-e, az viszont kiderült, hogy a családok tagjainak száma csökken; s ma az átlagos roma család négy-öt tagú. A roma lakosság közel fele 18 éven aluli, míg a 65 feletti aránya mindössze 3 százalék. Az idősebbek nagyobb része a Mura-vidéken él, ahol a romák életkörülményei jobbak, mint máshol. Az említett demográfiai adatok összeállítói nem veszik figyelembe az elmúlt húsz évben beköltözött romákat.<sup>8</sup> A szlovéniai romák összlétszámát 1991-ben 6-7 ezerre becsülték.<sup>9</sup>

Az Osztrák-Magyar Monarchiában és a két világháború között a romák problémáját elsősorban rendőrségi ügyként kezelték. A fő törekvés az volt, hogy a szülőket gyermekeik iskoláztatására, a munkaképeseket pedig (köz)munkákra kényszerítsék. A rendelkezésre álló dokumentumokból kiderül, hogy szerették volna megakadályozni a romák betelepülését egy-egy község területére, részben a lopások és a cigányok magatartása miatt, másrészt azonban hangsúlyozottan azért, mert az olcsó munkaerő megjelenése hátrányosan érintette az adott települések munka nélküli lakóit. Szerették volna a romák kóborló-vándorló életmódját megszüntetni, rendőri eszközökkel helyhez kötni őket, a külföldről érkezőket pedig visszatoloncolták.<sup>10</sup>

A második világháború után szervezett keretek között először a Muraszombati járásban foglalkoztak a romák problémájával 1960-tól kezdve. A legnagyobb roma településen óvodát nyitottak, s komolyan hozzáláttak nevelésükhöz. A kérdéskört kezdetben mindenekelőtt szociális problémaként kezelték, amelynek megoldását a helyi közösségektől várták. Politikai szinten a szlovén Népfrent (SZDL) nemzetiségi

bizottságának 1977-ben megtartott ülése mérte fel először a romák helyzetét. Összehívták a tíz legnagyobb romáklakta járás népfrentjának konferenciáját. Ezen konkrét és kötelező erejű döntéseket hoztak a roma lakosok ügyében, majd koordinációs bizottságot hoztak létre, amely adatokat gyűjtött a romák helyzetéről, és ezek alapján elemzést készített. Ettől az időtől kezdve a romák problémája egyre inkább jelen volt a szlovén társadalmi és politikai élet színterén.

1987-ben a társadalmi-politikai szervezetek újból összefoglalták a romák ügyében felgyülemlett problémákat és az elért eredményeket. Megállapították, hogy bizonyos haladás tapasztalható a foglalkoztatás, a lakásviszonyok, az oktatás, a nevelés és a szociális problémák területén. Bár Novo Mestóban és Muraszombaton voltak kísérletek a romák önszerveződésére, ezek eredménytelenek maradtak. 1989-ben, amikor a szlovén társadalmi, politikai és gazdasági élet korszerűsítése érdekében számos kiegészítést fűztek az érvényben lévő szlovén alkotmányhoz, a 67. kiegészítés kimondta, hogy a romák helyzetét törvényben kell rendezni. E témakörben 1990-ben és 1991-ben tanácskozást tartottak, majd az 1991. december 23-án elfogadott új szlovén alkotmány 65. szakasza újból deklarálta: „A Szlovéniában élő roma közösség helyzetét és külön jogait törvényrendezi.”<sup>11</sup>

Az említett törvénynek, a szakemberek elképzelése szerint, biztosítani és védenie kellene a roma közösség tagjainak jogát az anyanyelvhez, a saját kultúrához és más etnikai sajátosságokhoz, a Szlovén Köztársaságnak pedig gondoskodnia kellene a romák anyagi helyzetének jobbításáról. Az említett törvény ügyében azóta a következők történtek. A szlovén parlament 1993. december 2-án megtartott ülésén, a nemzeti közösségek öngazgatásáról szóló törvény tárgyalásakor felszólította a kormányt, hogy készítse elő a roma közösségek védelméről szóló törvényt. Az 1993 decemberében elfogadott, a helyi önkormányzatokról szóló törvény 39. szakasza kimondja, hogy „azokon a területeken, ahol autochton roma közösség él, biztosítani kell, hogy a községi tanácsnak legalább egy roma képviselője legyen”.<sup>12</sup> A roma etnikai csoport védelmével foglalkozó kormánybizottság 1994 áprilisában megvitatta azt a beszámolót, amelynek alapján a törvényt ki kell dolgozni, illetve rendezni kell a romák helyzetét.<sup>13</sup>

A szlovén kormány 1995. április 20-án elfogadta a romák helyzetéről szóló részletes beszámolót, amelynek anyagát az országgyűlés illetékes bizottságai elé bocsátotta. Az említett beszámoló - amely röviden összefoglalja a szakértőknek a romák történetére, demográfiai helyzetére, lakás- és munkakörülményeire, szociális és egészségügyi viszonyaira, életmódjára, oktatási és művelődési helyzetére, a helyi önkormányzatokban lévő képviselőre vonatkozó megállapításait - leszögezi, hogy a romák a lakosság szociálisan veszélyeztetett csoportját képezik, s hogy szervezett segítség nélkül nem lesznek képesek arra, hogy kiemelkedjenek általános elmaradottságukból, szegénységükből, a diszkriminációból. A beszámoló megállapítja, hogy a roma közösség fennmaradása szempontjából alapvető fontosságú kérdések normatív elrendezésére két út kínálkozik: általános védelmet biztosító vagy a különböző területekre vonatkozó konkrét törvények kidolgozása. A beszámoló szerzői úgy vélik, hogy az általános törvény tartalmazhatná a romák külön jogait, az őket védő intézkedéseket, és jelezhetné a többségi nemzet romákhoz fűződő viszonyát. Szerintük e megoldás hiányossága, hogy csupán elvi szintű megoldást jelentene, s nem helyettesítené a törvényhozás és végrehajtás előírásaiban megjelenítendő feladatokat, illetve hogy elsősorban a szociális és egzisztenciális kérdéseket rendezné el, s csak keveset tenne a nyelv, a hagyomány, a kulturális identitás megőrzése érdekében. (Azt, hogy ez miért lenne így, az anyag nem részletezi, csak azt jegyzi meg, hogy sok még a feladat a szakmai és káderproblémák

megoldása terén.) A beszámoló szerint Magyarország, Horvátország és más olyan országok tapasztalatai, amelyek a romakérdést globális szinten, általános kisebbségi törvény keretében akarták rendezni, ugyancsak azt igazolják, hogy ez nem hatékony módszer, nem oldja meg az egzisztenciális problémákat, s csupán elvi szinten marad. Ezért a beszámoló inkább azon megoldás mellett áll ki, hogy a romák ügyét a konkrét területekre vonatkozó külön programmal összehangolt - törvényekkel kezeljék. A beszámoló szerint e téren hasznosítani kell az olasz és a magyar kisebbség védelmére hozott intézkedések tapasztalatait. A már említett önkormányzati törvényen kívül mindenekelőtt a kimunkálás alatt lévő oktatási törvényt jelölték meg fő törvényhozási területként. A beszámoló szerint mindez nem zárja ki, hogy a későbbiekben mégis külön törvényt alkossanak, „amely szintetikus módon összekötné a roma közösség védelmére hozott intézkedéseket, és egyúttal alaposabban elrendelné azokat a kérdéseket, amelyek etnikai, nyelvi és kulturális identitásukra vonatkoznak”.<sup>14</sup>

A beszámolóban foglaltaknak megfelelően a szlovén kormány 1995. november 30-án megtartott ülésén elfogadta a roma közösségek segítésére kidolgozott programot.<sup>15</sup> A program szerint az illetékes minisztériumoknak és a helyi önkormányzatoknak a megfelelő szervezetek bevonásával biztosítaniuk kell, hogy a romák szociális lakáshoz jussanak. Az oktatási minisztériumnak gondoskodnia kell arról, hogy a roma gyerekek az óvodában két évvel az iskolai oktatás megkezdése előtt külön nevelési programban vegyenek részt, anyagilag támogatnia kell a roma gyerekek szocializációját és iskolai sikereit elősegítő tevékenységeket, a roma tanulók uzsonnáztatását. Ösztöndíjat kell biztosítani azon roma diákoknak, akik pedagógiai pályát választanak, s végül ki kell dolgozni a szlovén nyelv tanításának romákra specializált eljárását. A munka-, család- és szociális ügyek minisztériumának pénzügyileg ösztönöznie kell a munka nélküli romák elhelyezkedését, tanulmányoznia kell, hogy miként lehetne a munkaadókat a romák foglalkoztatására ösztönözni. Programokkal és pénzügyileg kell segítenie a fiatal roma családok felkészítését a gyermeknevelésre, a szociális munkásokat alkalmassá kell tenni a romákkal történő munkára. Az egészségügyi minisztériumnak egyebek mellett támogatnia kell azokat a roma gyerekeket, akik az egészségügyben akarnak munkát vállalni. A kulturális minisztérium külön program keretében támogatja a romák műkedvelő kulturális tevékenységét. (A muraszombati Roma Szövetség 1992 óta jelenteti meg alkalmilag a *Romske novice* című lapot. 1993-tól a költségvetésből támogatják a romák kulturális tevékenységét. A Muraszombati járásban roma színház működik, 1994-ben jelent meg először Szlovéniában roma nyelvű könyv. A muraszombati rádió 1994-ben kezdte meg heti rádióadás sugárzását a romák számára roma és szlovén nyelven, s a Novo Mestó-i helyi rádióadó is úgy döntött, hogy átveszi a kezdeményezést.<sup>16</sup>) A Nemzetiségi Hivatal a romák informálása, felvilágosítása és kulturális tevékenysége érdekében anyagilag fogja támogatni a muraszombati és a Novo Mestó-i helyi rádiót a roma műsorok készítésében, illetve az említetten kívül más lapok megjelentetését. „A Nemzetiségi Hivatal továbbra is támogatja a roma egyesületek tevékenységét, ösztönzi újak létrehozását, és segít a Szlovéniai Roma Szövetség létrehozásában, amely mint a romák közös szervezete bekapcsolódna azokba a szervezett törekvésekbe, amelyek a romák életviszonyainak jobbítását és identitásuk megőrzését tűzik ki célul.” A program megvalósításáról szóló beszámolót az illetékeseknek 1996. november 15-ig a kormány elé kell terjeszteniük

E két kormánydokumentum célkitűzéseit akkor értékelhetjük igazán, ha áttekintjük a ,szlovéniai romák szociális, egészségügyi és műveltségi helyzetét.

## Szociális helyzet

A tanulmányok többsége megállapítja, hogy a romák a társadalom legalacsonyabb szintjén tengődnek. Ezt igazolják például a lakáshelyzetükről szóló adatok is. A többségi nemzettől elkülönülten vagy a települések szélén lakó romák többnyire a minimális standardok szintje alatti körülmények között élnek. A családok 49 százalékának barakkok, sátorok, vagonok, konténerek, lakókocsik nyújtanak fedezet, melyekben még a civilizált élet elemi feltételei (ivóvíz, elektromos áram, csatornázás) sincsenek biztosítva. Sátorban elsősorban a dolenjskói romák laknak, míg a meglehetősen drága vagonok a gorenjskóiaknak nyújtanak menedéket. Ez utóbbiak élnek a leginkább barakkokban, ezeket azonban nem ők készítették, hanem a helyi önkormányzat biztosította számukra. A családok 39 százaléka lakik házban, többnyire egyszobás, különböző módon sárból tapasztott épületben. Az ilyen házak mintegy 40 százaléka engedély nélkül épült. Téglapépületben elsősorban a külföldi munkavállalásból meggazdagodott Mura-vidéki romák élnek. Állami, önkormányzati vagy magánlakást bérel a roma családok 11 százaléka, s csupán 0,6 százalékának van saját tulajdonú lakása.

Lakáskörülményeik, illetve ezek javulása nem csupán a roma lakosság hagyományaitól, szocializációs szintjétől függ, de igen nagy mértékben az adott község anyagi lehetőségeitől és a többségi nemzet elkötelezettségétől, illetve megértésétől is. A jelenleg zajló tulajdonátalakulás okozta nehézségeken túl gyakran előfordul, hogy a tulajdonviszonyok tisztázása után sem lehet legalizálni a cigánytelepeket, mert a többségi nemzet tagjai ellenállnak annak, hogy állandósítsák a romák jelenlétét. Ha azonban sikerült ezeket a nehézségeket leküzdeni, érdemes a körülmények javításába bevonni a roma lakosságot. Ezt bizonyítja a Novo Mestó-i tapasztalat is, ahol a lakások építésében tevőlegesen részt vesznek a romák, bizonyos mértékig saját eszközeiket is felhasználják, s mindennek következtében lényegesen pozitívabban viszonyulnak magukhoz a lakásokhoz is.<sup>17</sup>

A lakásviszonyok jobbítása önmagában véve azonban még nem elégséges feltétele annak, hogy a romák emberi és a többségi nemzet által is elfogadott életet élhessenek. Igen komoly problémát okoz foglalkoztatásuk is. A megélhetés pontos meghatározásában bizonyos nehézséget jelent, hogy a családok többsége egyszerre több jövedelmi forrásból is részesedhet. Rendszeres munkából a romák 13 százalékának van jövedelme. A családok 74 százalékának alapvető megélhetési forrása a segély (gyermekgondozási segély, munkanélküli-segély stb.). Mintegy 25 százalékuk vállal szervezett alkalmi, szezonális munkát, 41 százalékuknak van jövedelme nem szervezett elfoglaltságból, mint a hulladékgyűjtés, a gyógynövény- és gyümölcszedés, a parasztgazdaságoknál vállalt segédmunka stb. Mintegy 13 százalékuk kap segílyt a Vöröskeresztől, a Caritástól vagy másoktól, s mintegy 6 százalék segít magán társadalmilag meg nem engedett módszerekkel.

A romák szociális helyzete olyan rossz, hogy könnyen megfelelnek a a szociális segélyre jogosító feltételeknek, ami nemegyszer kiváltja a többségi nemzet tagjainak elégedetlenségét. A romák egészségügyi helyzete általánosan rossz, mégis az egyéb tekintetben is fejlettebbnek tekinthető Mura-vidéken jobb, mint Dolenjskón, ahol például a roma csecsemőhalandóság hétszerese a régióban élő nem roma lakosságnál tapasztalható.<sup>18</sup>

## Nevelés, oktatás

Nyilvánvaló, hogy a felsorolt nehézségeken nagymértékben segíthetne a romák általános műveltségi szintjének emelése. A szakemberek azonban ezen a területen is komoly nehézségekkel találják magukat szemben. A roma gyerekek oktatásával összefüggő problémákat 1972-ig az iskolákra és a helyi közösségekre bízta. Ekkor a probléma megoldását állami szintre emelték, de mintegy 15 évig nem sokat törődtek azzal, hogy miképpen oldják meg a feladatokat helyi szinten. 1986-87-ben kezdtek adatokat gyűjteni és felméréseket készíteni arról, hogy egyáltalán milyen problémák merülnek fel a romák oktatása területén; ezek a munkálatok azóta intenzívebbé váltak.

Már az óvodai nevelésnél komoly problémát jelent, hogy a roma gyerekek többsége nem beszéli a szlovén nyelvet. Ezért ezeknek a gyerekeknek iskola-előkészítő tanfolyamot szerveznek. Az 1993-94-es tanévben 229 gyerek vett részt ilyen képzésben. Öt településen 112 gyerek olyan, kezdők számára létrehozott csoportban kapott képzést, ahol csak roma gyerekek vannak, s ahol szlovén nyelvet és néhány elemi ismeretet tanulnak. Az úgynevezett integrált csoportokban szlovén gyerekekkel együtt készítik fel azokat, akik elvégezték a kezdő tanfolyamot, illetve néhány olyan gyereket is, akik megfelelő létszám híján nem kaptak képzést kezdő csoportban. Az 1993-94-es tanévben 117 roma gyereket készítettek fel az iskolára ilyen integráló csoportban.

A probléma azonban ezzel nem oldódik meg, hiszen bár az integráló csoportok tanulói gyorsabban tanulják meg a szlovént és könnyebben szocializálódnak, a hiányosságokat ilyen rövid idő alatt nem lehet pótolni. Ráadásul a vizsgálatok szerint a roma gyerekek jelentős része előkészítő nélkül kerül az iskolába. Külön problémát jelent az oktatás a Mura-vidék úgynevezett egyes nemzetiségű területein. Itt ugyanis a beszélt nyelv hat helyi közösségben (*krajevna skupnost*) a szlovén és a roma, ötben a magyar és a szlovén, ötben a szlovén, a magyar, a horvát és a roma, kettőben pedig a magyar. Mindezek következtében az iskolákban vannak:

- teljesen szlovén nyelvű tanulócsoporthok (oddelek),
- szlovén-magyar kétnyelvű tanulócsoporthok,
- szlovén tanulócsoporthok roma és szlovén tanulókkal,
- kétnyelvű tanulócsoporthok magyarokkal és kétnyelvű területről való romákkal,
- kétnyelvű tanulócsoporthok romákkal, akik kétnyelvű, illetve szlovén nyelvterületről valók.

A Mura-vidéken 1990-ben a 35 roma tanulóból 24 beszélt cigányul és egy kevésbé szlovénül. Nyolcan csak cigányul tudtak, hárman cigányul, szlovénül és kissé magyarul. A helyzetet nehezíti, hogy a különböző területen élő romák nem beszélnek egységes nyelven, így nem készíthető egységesen használható roma-szlovén, szlovén-roma szótár, a tanárok pedig nem tudnak romául. Mivel romául tudó tanár híján roma nyelven nem oktatnak, ezen a területen pedig az oktatás magyar és szlovén nyelven történik, a következő különös jelenségek tapasztalhatók. Először is a romáknak nem csupán az állam nyelvén, tehát szlovénül kell megtanulniuk, de magyarul is, azaz mindjárt a kezdet kezdetén két idegen nyelvet kellene elsajátítaniuk. A következmény persze az, hogy mindkét nyelven rendkívül gyengén fejezik ki magukat. Ezekben az osztályokban egyre kevesebb a szlovén és a magyar gyerek (nem világos, hogy ennek mi a pontos oka, a demográfiai helyzet, vagy az, hogy a szülők más osztályba íratják be a gyerekeiket), s létrejönnek teljesen roma osztályok, ahol az oktatás két, illetve helyenként három nyelven folyik, ami nyilvánvalóan tarthatatlan.

Az ismertített helyzet egyenes következményeként és egyéb okokból a roma gyerekek jelentős része egyáltalán nem látogatja az iskolát, tanulmányi eredményeik rendkívül gyengék, mintegy felerészben osztályismétlésre kényszerülnek, s csak kevesen fejezik be az általános iskolát. A szakemberek írásaiból az tűnik ki, hogy nem

igazán tudják megoldani azt a dilemmát, ami abból következik, hogy mindenkinek joga van az anyanyelven történő oktatáshoz, ugyanakkor azonban nincsenek roma nyelvet ismerő tanárok. Egy 1993-ban kiadott utasítás ezért előírja, hogy törekedni kell a roma nyelvet bírók alkalmazására az oktatásban, az említett kormányprogram is szorgalmazza ezt, s a szakemberek is ezt tekintik a megoldás kulcsának.<sup>19</sup>

### **Beilleszkedési problémák**

A beilleszkedést segíthetné a többségi nemzet törvényhozása és a romákkal kapcsolatos magatartásának pozitív változása, de figyelembe kell venni a romák beilleszkedési nehézségeit is. Azok közül, akik rendszeres munkát vállaltak, sokan hagyták el munkahelyüket. Ők maguk betegségeikre, az alacsony fizetésre, a munkafeltételekkel való elégedetlenségükre hivatkoztak, illetve arra, hogy vitájuk volt a vezetőkkel, mert azok nem értették meg a speciális romaproblémákat és szokásokat, illetve diszkriminatív magatartást tanúsítottak. A viták okai közé tartoznak: a gyógynövényeszedés és a családi jellegű problémák miatti hiányzás, a településen lévő erőszak, ellentétek a munkatársakkal, a rossz életfeltételek, a börtönbüntetés. A munkavállaló romáknak ráadásul számolniuk kell azzal, hogy egyes romák igen agresszíven lépnek fel azokkal szemben, akik be akarnak illeszkedni a szélesebb társadalmi környezetbe. Igen gyakran kifejezetten a többségi társadalom és a roma közösség eltérő értékrendje okoz konfliktusokat.

Bizonyos mértékig hasonló a helyzet a roma gyerekek iskolai beilleszkedésével is. Amikor a szakemberek arra próbáltak választ kapni, hogy vajon mi az oka annak, hogy az iskolába beiratkozott roma gyerekeknek csupán 25 százaléka látogatja az iskolát rendszeresen, s mintegy harmad-részüik egyáltalán nem jár iskolába, a többiek pedig csak rendszertelenül, maguk a romák az alábbi okokat sorolták fel: a régi szokások, a tavaszi gyógynövénygyűjtés, nehézségeket okoz a szlovén nyelv, az iskolai fegyelem, az új és szokatlan környezet, a romák korai házasodása, a tanárok meg nem értő magatartása, a rossz anyagi körülmények.<sup>20</sup>

### **A romák és a többségi nemzet**

A közvélemény-kutatási adatok szerint a lakosság más etnikumokkal szemben érzett ellenszenvé épp a romák esetében a legmagasabb. Egy 1994-es felmérésben a romákkal szembeni ellenérzésének a megkérdezettek 60 százaléka adott hangot. A romákat követték 56 százalékkal az egykori Jugoszláviából érkezettek, 49 százalékkal a muzulmánok, s 47 százalékkal a zsidók.<sup>21</sup>

Az ellenszenv nem csupán általános ellenérzésekben nyilvánul meg, de helyi szinten konkrét elégedetlenség formáját is ölti. Így például a Novo Mesto környéki falvak lakói már hosszabb ideje tiltakoznak az ellen, hogy szerintük a törvény nem egyformán sújtja a romákat és nem romákat. Kifogásolják, hogy a hatóságok nem lépnek fel az erdőből a fát s a parasztok földjéről a termést ellopó romák ellen, hogy a romák regisztrálatlan autóikkal ráhajtanak a termőföldre, hogy fegyvert hordanak, s ok nélkül lövöldöznek a faluban. Érthetetlen számukra, hogy miközben a szlovén lakossággal elbontatják az engedély nélkül épült házakat, a romák ilyen épületei megmaradhatnak stb. Korábban ezek miatt komoly viták, sőt összecsapások is voltak, most pedig a szlovénok azt követelik a hatóságoktól, hogy a törvény előtt mindenki legyen egyenlő, azaz a törvényeket mindenkivel tartassák be.<sup>22</sup>

A törvény előtti egyenlőség kérdése más összefüggésben is felmerült. 1995 augusztusában fiatalok ellen elkövetett nemi erőszak gyanújával pert indítottak egy

roma férfi ellen. A férfi egy 12 éves kislányt megvásárolt szüleitől, majd annak akarata ellenére közösült vele. Az ügyben szakértőként meghallgatták a muraszombati Roma Szövetség elnökét és a romakérdés egyik kutatóját. Az ő tanúbizonyságuk szerint a romák szokásai nem tiltják a 12 évesekkel történő közösülést, a roma gyerekek egyébként is korábban érnek kortársaiknál. Az elsőfokú bíróság a szakértők véleménye alapján úgy vélte, hogy a vádlott a speciális roma szokásoknak megfelelően viselkedett, nem volt tudatában annak, hogy tette törvényellenes, s ezért őt felmentette.<sup>23</sup> A roma szokások ilyen értelmezése ellen éles hangú tiltakozó levelet írt egy olvasó. Úgy vélte, hogy az alkotmány törvény előtti egyenlőségről szóló cikkelye nem teszi lehetővé, hogy a roma szokásokat a szlovén törvények fölé helyezték, de szóvá tette azt is, hogy az ilyen értelmezés eredményeképpen elmarad az ilyen esetek áldozatainak védelme.<sup>24</sup>

Az eltérő értékrendek és a törvény előtti egyenlőség elvének összeegyeztetése még sok fejtorést okoz majd a kérdés szlovéniai kutatóinak s az ilyen ügyekkel foglalkozó hivataloknak.

Az elmondottakból világos, hogy mind a többségi társadalom tagjainak és intézményeinek, mind a roma közösségnek igen sok és komoly tennivalójuk van még a kis létszámú szlovéniai roma közösség integrációja érdekében.

## JEGYZETEK

<sup>1</sup> Miklosich, Franc: *Über die Mundarten und Wanderungen der Zigeuner Europas*. Wien 1872-1880.

<sup>2</sup> 1974-ig a jugoszláviai szakirodalomban szinte kizárólag a cigány (cigan) megnevezés volt használatos. Úgy tűnik, hogy a változás az 1974-ben elfogadott új szövetségi alkotmány 170. szakaszában foglaltak következtében állott be. E szakasz szerint: „A jelen alkotmány biztosítja a polgárnak valamely nemzethez, illetőleg nemzetiséghez való hovatartozása kinyilvánításának szabadságát és nemzeti kultúrája kifejezésének szabadságát, valamint anyanyelve és írása használatának szabadságát.” (*A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Alkotmánya*. Belgrád 1974.) 1974 és 1976 között egyfajta átmeneti időszak uralkodott, amikor mind a cigány, mind a roma megnevezést használták. 1976-ban az állami és társadalmi szervek megtárgyalták a nemzetiségi jogok megvalósításának helyzetét, s ezután a művek címében szinte kivétel nélkül a roma megnevezés vált használatossá, bár az íráskor szövegén belül még ma is előfordul a két terminus kevert használata. Érdeemes lenne többet tudni arról, hogy a többségi nemzet tagjainak említett törekvése közepette vajon miért adta Ozimek 1989-ben Ljubljanában készült, a Novo Mestó-i romákról szóló diplomamunkájának a *Cigani smo in cigani bomo ostali* (Cigányok vagyunk és cigányok is maradunk) címet.

<sup>3</sup> *Romi na Slovenskem* (A romák Szlovéniában). Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana; Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja-Treatises and Documents. *Journal of Ethnic Studies*, 25. 1991. szeptember.

<sup>4</sup> Tancer, Mladen: *Vzgoja in izobraževanje Romov na Slovenskem* (A szlovéniai romák nevelése és képzése). Maribor 1994.

<sup>5</sup> Rozman, Vlado: Romi - tisočletja živimo na slovenski zemlji in tu bomo tudi ostali (Romák - ezer év óta élünk szlovén földön és itt is fogunk maradni). In: *Romi na Slovenskem*. 135.

<sup>6</sup> Štrukelj, Pavel: Etnološke raziskave romske populacije v Sloveniji (A szlovéniai roma populáció etnológiai kutatása). In: *Romi na Slovenskem*. 36-49.

<sup>7</sup> Tancer, Mladen: *i. m.* 55.

<sup>8</sup> *Informacija o položaju Romov v Republiki Sloveniji* (Információ a Szlovén Köztársaságban élő romákról). Poroževalec. 1995. 18. Ljubljana 56-57.

<sup>9</sup> Dr. Plut, Dnšan: Uvod (bevezető). In: *Romi na Slovenskem*. 7.

<sup>10</sup> Izbor nekaterih dokumentov iz Zgodovinskega arhiva Slovenije, Enota Novo mesto (Dokumentumválogatás Szlovénia Történeti Levéltárának anyagából. A Novo Mestó-i egység.) In: *Romi na Slovenskem*.

<sup>11</sup> *A Szlovén Köztársaság alkotmánya*. Ljubljana 1992. 30.

<sup>12</sup> *Zakon o lokalni samoupravi* (Törvény a helyi önkormányzatról). *Uradni list Republike Slovenije*. Ljubljana 1993. december 31. 3768.

<sup>13</sup> Kormányzinten a romák a helyzetéről. *Népújság*, Lendva 1994. április 29.



- <sup>14</sup> *Informacija o položaju...* 62.
- <sup>15</sup> *Vlada Republike Slovenije. Program ukrepov za pomož Romom v Republiki Sloveniji* (A Szlovén Köztársaság Kormánya. A Szlovén Köztársaságban élő romáknak nyújtandó segélyintézkedések programja). Ezúton mondok köszönetet Peter Winklernek, a szlovén kormány Nemzetiségi Hivatala igazgatójának, aki a dokumentumot, egy rövid értelmező levél kíséretében eljuttatta hozzám.
- <sup>16</sup> *Informacija o položaju...* 61.
- <sup>17</sup> Štrkelj, Pavel: i. m. 42.; *Informacija o položaju...* 57- 58.
- <sup>18</sup> *Informacija o položaju...* 57-59.
- <sup>19</sup> Irena Levičuk: Predšolska vzgoja romskih otrok v naši republiki (A roma gyerekek iskolaelőtti nevelése) és Vlada Škof Vzgoja izobraževanje romskih otrok v osnovnih šolah (A roma gyerekek nevelése és képzése a Szlovén Köztársaság általános iskoláiban). In: *Romi na Slovenskem*. 92-112.; Tancer, Mladen: i. m. 70-151.
- <sup>20</sup> Gugel, Jasna: Integracija romske skupnosti v slovensko družbo (A roma közösség integrációja a szlovén társadalomba). In: *Romi na Slovenskeln*. 113-121.
- <sup>21</sup> Klinar, Peter: O medetničnih odnosih v Sloveniji po osamosvojitvi (Az etnikumok közötti viszony az önállósult Szlovéniában). *Slovenski izziv II*. Ljubljana 1994. 14.
- <sup>22</sup> Po sledéh nekega spora (Egy vita nyomában). *Delo* 1995. augusztus 14. 2.
- <sup>23</sup> So romski zakoni nad slovensko zakonodajo? (A roma törvények a szlovén törvényhozás felett állnak?), *Delo* 1995. november 16. 49.
- <sup>24</sup> Pisma bralcev (Olvasói levelek). *Delo* 1995. november 17. 8.

## IMRE SZILÁGYI

### The Roma in Slovenia

Slovenian scientists have been studying the situation, language, and lifestyle of the Roma who are settled in three regions of Slovenia (Mura region, the environs of Novo mesto and Gorenjsko) since the middle of the 19th century. These studies and efforts to achieve a political settlement of the problem have intensified since the 1960s. The Slovenian Constitution signed in 1991 wished to deal with the situation of the Roma in a separate law. Eventually, however, it was decided that instead of a single overarching law several laws affecting various areas of life (self-government, education, etc.) will regulate questions touching upon the lives of Romas. In addition, the Slovenian government worked out a separate program which set the tasks of the various ministries in raising the living standards of the Roma. Slovenians see the solution of the problem in finding employment for the Roma on the one hand, and in improving the education of Roma children on the other. In keeping with the latter goal they began special pre-school programs. The fact that a significant proportion of Roma children do not go to school presents a special problem. Another problem is that many of the children do not speak Slovenian at all, or only with difficulty, and neither do the teachers know the language of the Roma. To circumvent these problems they are attempting to train Roma-speaking teachers.